

ВИНОЧИЛИК САНОАТИ КОРХОНАЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Ботиров Лазизбек Ботирович -
Тошкент давлат иқтисодиёт
университети таянч докторати

[doi: https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss5/a25](https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss5/a25)

Аннотация. Ушбу мақолада виночилик саноати корхоналарида бухгалтерия ҳисобини юритиш ҳамда такомиллаштиришнинг назарий масалалари муҳокама қилинган. Шунингдек, виночилик саноати корхоналарининг бухгалтерия ҳисобида товар-моддий захираларни ҳисобга олиш ва акс эттириш бўйича таклифлар ёритиб берилган.

Калит сўзлар: бухгалтерия ҳисоби, ишлаб чиқариш харажатлари, товар-моддий захиралар, ҳисоб регистрлари, активлар, инвентаризация, материал қайтими.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ВИНОДЕЛЬЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Ботиров Лазизбек Ботирович -
Ташкентский государственный
экономический университет

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические вопросы бухгалтерского учета и совершенствования на предприятиях винодельческой отрасли. Также выделены предложения по учету и отражению товарно-материальных запасов в бухгалтерском учете предприятий винодельческой отрасли.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, себестоимость продукции, товарно-материальные запасы, регистры бухгалтерского учета, активы, товарно-материальные запасы, возврат материалов.

IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AT THE ENTERPRISES OF THE WINE INDUSTRY

Botirov Lazizbek Botirovich -
Tashkent state university of economics

Abstract. This article discusses the theoretical issues of bookkeeping and improvement in the enterprises of the wine industry. Also, the suggestions for accounting and reflecting the inventory in the accounting of the enterprises of the wine industry are highlighted.

Key words: accounting, production costs, inventory, account registers, assets, inventory, material return.

Кириш. Бугунги кунда мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотлар, иқтисодиётнинг агросаноат мажмуасида жиддий ўзгаришларни келтириб чиқармоқда. Уларнинг олдини олиш оптимал қарорлар қабул қилишни талаб қилади. Мамлакат агросаноат мажмуаси иқтисодиётнинг энг йирик тармоқларидан бири ҳисобланади. Қишлоқ хўжалиги ва қайта ишлаш саноати ялпи ички маҳсулотнинг сезиларли қисмини ташкил қилади. Агросаноат мажмуасини бутун мамлакат иқтисодиётидан ажратиб кўриш нотиқари бўлади. Унинг муаммолари асосан бутун иқтисодий механизмга хосдир. Бу, биринчи навбатда, корхоналарда молиявий беқарорлик, мулк ҳуқуқи ва шартномалар бажарилишининг ҳуқуқий кафолатларининг йўқлиги ва бошқарувнинг паст даражада шаклланганлигини ифода қилади. Соф соҳавий характерга эга бўлган бир қанча муаммолар мавжуд. Рентабеллик даражасининг пастлиги туфайли қишлоқ хўжалиги бошқа тармоқларга қараганда капиталлашти-

риш ва техник деградациядан кўпроқ зарар кўради.

Вино маҳсулотларини ишлаб чиқариш иқтисодиётнинг энг даромадли тармоқларидан бири бўлиб, ҳам тадбиркорлик субъектларига, ҳам давлатга катта даромад келтиради, бу бутун дунё иқтисодиёти нуқтаи назаридан ҳам, Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёти нуқтаи назаридан ҳам алоҳида аҳамиятга эга. Бу соҳанинг бугунги кундаги ривожланиши ва истиқболлари нуқтаи назаридан халқаро рақобат доирасида ўрганиш айниқса долзарбдир.

Ҳозиргача алкоголь сектори қишлоқ хўжалиги ва озик-овқат саноати билан боғлиқ бошқа тармоқлар орасида этакчи ўрин эгаллайди. Бу Ўзбекистон Республикаси бюджети учун муҳим даромад манбаларидан биридир, чунки Ўзбекистоннинг ўзида ишлаб чиқарилган ва чет элдан етказиб бериладиган алкогольли ичимликларнинг асосий қисми акциз солиғи бўлиб, давлатга алкогольли ичимликларнинг ҳар қандай

туридан қўшимча даромад олиш имконини беради. Глобал вазият ва глобал тенденциялар буни белгилайди.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда, виночилик саноати ташкилотлари инвентарларини шакллантириш, назарий асослаш, таснифлаш, баҳолаш ва таҳлил қилиш, шу асосда виночилик саноатида бухгалтерия ҳисобини такомиллаштириш, молиявий ҳисобот кўрсаткичларини таҳлил қилиш ва ҳисоб регистрларини такомиллаштириш бўйича амалий кўрсатмалар ишлаб чиқиш бугунги кунда долзарб муаммолардан биридир.

Виночилик саноати ташкилотларининг бухгалтерия ҳисобида товар-моддий захиралар, жорий активлар энг муҳим ўринларни эгаллайди, чунки инвентаризациянинг асосий элементлари хомашё ва материалларнинг тайёр маҳсулотидир.

Бир нечта маҳаллий ва хорижий олимлар ўзларининг илмий тадқиқот ишларида айнан виночилик саноатида бухгалтерия ҳисобининг мазмун-моҳияти ва такомиллаштириш бўйича изланишлар олиб борган. Улардан,

О.В. Эфимова[8] ўз илмий ишларида виночилик саноатида бухгалтерия ҳисобининг услубий ва методологик муаммоларини тадқиқ қилган. Лекин ушбу фикрларнинг мазмунидан келиб чиқадики, активларни товар-моддий захиралар деб таснифлаш мезони ташкилотнинг ишлаб чиқариш - тижорат даври давомида уларни истеъмол қилиш ёки харидорлар томонидан тўлаш шарт ҳам бўлиши мумкин, бу давр ўртасидаги ўртача вақт оралиғи сифатида тушунилади.

А.М. Ковалева[9] таъкидлашича, вино маҳсулотларини рақобат, бозорда истеъмол хусусиятларига эга бўлган маҳсулот (хизмат)ларнинг табақалаштирилган шакли ҳисобланади.

Табиий тартибга солишнинг нархсиз услубларига қуйидагилар киради, табиий маҳсулотларни стандартлаштириш ва сертификатлаш, мажбурий аудит, табиий сегментни ажратиш, битта компания ичидаги потенциал рақобатбардош ва табиий сегментларнинг алоҳида балансини юритиш, тендерларни ташкил қилиш, франчайзинг учун истеъмолчиларнинг айрим гуруҳларига мажбурий хизмат кўрсатиш.

Н.В. Колчина[11] қўшимча харажатларнинг тузилиши ва хусусиятини таҳлил қилиб, табиий виночилик соҳаси тушунчасига катта ҳисса қўшди. Унинг таъкидлашича, ялпи харажатлар улуши юқори бўлган айрим соҳаларга рақобат муҳити мукамал эмас. Талаб пасайганда бундай тармоқларда нархлар ўртача харажатлардан паст бўлиши мумкин. Бошқа пайтларда, ишлаб чиқарувчилар томонидан истеъмолчи-

ларни нарх борасида камситилиши, яширин чегирмалар ва бошқа воситалар билан етказилган зарарни қоплаш уринишларини кузатиш мумкин.

Н.П. Кондракова[10] бухгалтерия ҳисоби, бир томондан, маълум бир хўжалик юритувчи субъект тўғрисидаги иқтисодий маълумотларни рўйхатга олиш, баҳолаш, тизимлаштириш, умумлаштириш ва манфаатдор хўжалик субъектларига ўтказишни амалга оширадиган нисбатан мустақил тизимдир дея таъкидлаган. Айнан виночилик саноати корхоналарида ҳам бухгалтерия ҳисобини тўғри йўлга қўйиш муҳим аҳамиятга эгадир.

М.И. Кутера[12] фикрича, бухгалтерия ҳисоби содир бўлаётган иқтисодий ва ижтимоий жараёнларни бошқариш учун хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий ҳаёти фактлари тўғрисидаги маълумотларни йиғиш, рўйхатга олиш, таснифлаш, таҳлил қилиш ва синтез қилиш, сақлаш, узатиш ва қўллашнинг жадал ривожланаётган тизими сифатида кўриб чиқилиши керак. Бу тизимдаги марказий фигура шахс ва унинг кузатиш объектлари тўғрисидаги маълумотларни йиғиш, ўлчаш, баҳолаш ва ижтимоий муносабатларни тартибга солишга қаратилган мақсадли фаолияти (меҳнати) ҳисобланади.

О.В. Соколова[13] таъкидлашича, бухгалтерия ҳисоби ва назорати масалалари бир бутун сифатида кўриб чиқилиши керак. Агар назоратни ривожлантириш ҳақида гапирадиган бўлсак, унда бухгалтерия ҳисобини такомиллаштириш ҳақида гапириш керак. Шу билан бирга, назорат самарадорлигини оширишнинг ажралмас шарт ишлаб чиқариш фаолияти натижалари ва ресурсларнинг хавфсизлигини ҳар куни текширишни таъминлайдиган бухгалтерия ҳисобини ташкил этишдир. Бухгалтерия ҳисоби ва назорат ўртасидаги муносабатларнинг иккинчи томони шундаки, айрим ҳолларда бухгалтерия ҳисобининг якуний босқичи ҳам назоратнинг бошланғич босқичи ҳисобланади.

Юқоридаги хорижий олимлар ўз илмий ишларида виночилик саноатида бухгалтерия ҳисобининг услубий ва методологик муаммоларини тадқиқ қилган. Лекин, ушбу фикрларнинг мазмунидан келиб чиқадики, активларни товар-моддий захиралар деб таснифлаш мезони ташкилотнинг ишлаб чиқариш-тижорат цикли давомида уларни истеъмол қилиш ёки харидорлар томонидан тўлаш шарт ҳам бўлиши мумкин, бу давр ўртасидаги ўртача вақт оралиғи сифатида тушунилади [1].

Юқорида қайд этилган иқтисодчи олимларнинг илмий асарларида айнан виночилик саноатида бухгалтерия ҳисоби ва аудитининг назарий ва услубий муаммолар алоҳида тадқиқот

объекти қилиб олинмаган, амалдаги меъерий ҳужжатларнинг иқтисодиётни модернизациялаш шароитига мувофиқ ўзгариб боришини ҳисобга олган ҳолда мукамал ўрганилмаган. Умуман олганда, виночилик саноатида бухгалтерия ҳисоби ва аудитнинг услубий муаммоларини долзарблиги, иқтисодий адабиётларда етарли даражада тадқиқ қилинмаганлиги бу соҳада чуқур илмий изланишлар олиб боришни тақозо этади.

Тадқиқот методологияси. Виночилик саноати корхоналарида бухгалтерия ҳисобини такомиллаштириш бўйича мавжуд бўлган илмий тадқиқотларни ўрганиш, тариф ва нарх шаклланишини қиёсий солиштириш, статистик маълумотларни ўрганиш ва иқтисодий жиҳатдан таққослаш ва таҳлил қилиш, мантиқий фикрлаш, илмий абстракциялаш, маълумотни гуруҳлаш, анализ ва синтез, индукция ва дедукция усулларида кенг фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. Виночилик саноати корхоналарида товар-моддий захиралар қаторига материаллар, тайёр маҳсулотлар, товарлар киради. Товар-моддий захираларнинг асосий қисми материаллар сифатида ишлатилади – ҳар қандай корхонанинг ишлаб чиқариш даврининг энг муҳим элементларидан бири. Товар-моддий захиралар маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш учун ишлатиладиган меҳнат объектларидир. Уларнинг ўзига хослиги шундаки, улар ҳар бир ишлаб чиқариш даврида тўлиқ истеъмол қилинади ва ўз қийматини ишлаб чиқарилган маҳсулот таннархига тўлиқ ўтказилади. Ҳар хил турдаги материалларнинг ишлаб чиқариш жараёнида қатнашишига қараб, улар қуйидаги гуруҳларга бўлинади: хомашё ва асосий материаллар; ёрдамчи материаллар; сотиб олинган яримтайёр маҳсулотлар; материалларни қайтариш (чиқинди); ёқилғи; идиш ва идишбоп материаллари; эҳтиёт қисмлар.

Материаллар билан бир қаторда товар-моддий захираларга қуйидагилар киради: сотиш учун мўлжалланган, ишлаб чиқариш жараёнининг якуний натижаси бўлган, қайта ишлаш билан якунланган, техник ва сифат кўрсаткичлари шартнома шартларига ёки ҳужжатлар талабларига жавоб берадиган тайёр маҳсулотлар; қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолатлар; бошқа юридик ва jisмоний шахслардан сотиб олинган ёки олинган ҳамда кейинчалик қайта ишланмасдан сотиш ёки қайта сотиш учун мўлжалланган товарлар [4].

Бозор иқтисодиёти шароитида товар-моддий захиралар виночилик саноати субъектлари барқарорлигини таъминлайдиган энг муҳим ресурслардан бири ҳисобланиб, фаолиятнинг якуний натижаси, уларнинг ҳажми ва даражасига

бевосита таъсир кўрсатади. Таъкидлаш жоизки, товар-моддий захираларнинг моҳиятини ўрганиш ва тушуниш бухгалтерия ҳисобининг энг муҳим муаммоларидан бири саналади ва бу юқори даражадаги амалий зарурат ва улардан хўжалик юритувчи субъектлар томонидан оқилона фойдаланиш билан боғлиқ.

Виночилик саноати субъектлари муаяйн даражада товар-моддий захирасига эга бўлиши талаб этилади, бунда қуйидагиларга эътибор қаратиш зарур:

- ишлаб чиқариш фаолияти мустақиллигини таъминлаш, масалан, товар-моддий захиралар ёрдамида вақт йўқотишларини қисқартириш;

- иш жойларининг мустақиллигини таъминлаш. Бу маҳсулотларни қайта ишлашдаги кечикишларни қоплаш ва ишлаб чиқариш жараёнининг юқори изчиллигини таъминлаш учун захирага бўлган эҳтиёж билан тавсифланади;

- маҳсулотларга бўлган талабнинг ўзгаришини ҳисобга олиш зарурати (тайёр маҳсулотнинг маълум захирасини сақлаш);

- ишлаб чиқариш фаолияти мослашувчанлигини таъминлаш (маҳсулотни ишлаб чиқаришга тайёрлаш вақтининг ортиши, ўз навбатида, камроқ харажатлар билан кўпроқ ҳажмдаги тайёр маҳсулот ишлаб чиқарган ҳолда нисбатан бир маромдаги ишлаб чиқариш жараёнини режалаштириш имкониятини таъминлайди);

- хомашё етказиб бериш давридаги тебранишлардан ҳимоя қилишни таъминлаш.

Ишлаб чиқариш захираларини тадқиқ этишнинг дастлабки босқичида уларнинг маълум бир давр учун динамикаси ўрганилади, жорий активлар ҳажмидаги салмоғи ҳисоблаб чиқилади.

Иккинчи босқичда базавий ва ҳисобот даври кўрсаткичларини таққослаш йўли билан товар-моддий захиралар таркиби ва структураси таҳлил қилинади. Структура таҳлили барча захира турларининг улар умумий қийматидаги салмоғини, шунингдек, уларнинг жорий активлар таркибидаги улушини кўрсатади. Активлар структурасини ўрганишда горизонтал ва вертикал таҳлилдан фойдаланилади.

Учинчи босқичда товар-моддий захиралардан фойдаланиш самарадорлигини баҳолаш кўрсаткичлари ҳисоблаб чиқилади. Бундай кўрсаткичлар қаторига қуйидагилар киритилади: захираларнинг айланувчанлиги, материал қайтими, материал сиғими, корхонанинг захиралар билан таъминланганлик, захиралар рентабеллиги ва ҳоказо.

Товар-моддий захираларни бошқаришнинг муҳим қисми саналган омиллар таҳлили ишлаб чиқариш захираларининг шаклланиши

ва ҳаракатига ташқи ва ички омилларнинг таъсирини аниқлаш имконини беради.

Ташқи омиллар қаторига қуйидагиларни киритиш лозим:

- мол етказиб берувчилар таъсири. Бу материаллар етказиб бериш муддатига риоя қилинмаслиги, шартнома шартлари бузилишини ўз ичига олади;
- харидорлар таъсири талаб ҳажми ўзгаришида ўз ифодасини топади.

Виночилик саноати корхоналарида товар-моддий захиралар даражасини маржинал минималлаштириш сиёсатини танлаганида (омбордаги захираларнинг қисқариши, ўртача дебиторлик қарзлари қийматининг пасайиши) нафақат ижобий томонлари ҳам кузатилади. Хомашё

ва материалларни етказиб беришда носозликлар бўлиши мумкин, бу ишлаб чиқариш жараёнининг тўхтаб қолишига олиб келади, маҳсулот учун ҳақ тўлаш учун ортиқча талаблар ташкилотни доимий мижозларнинг бир қисмидан маҳрум қилади, жорий ҳисобварақларда нақд пул захирасининг ёқилғи муносабатларини мураккаблаштиради. Булар биринчи ва иккинчи ҳолларда ҳам тўғридан-тўғри, ҳам билвосита молиявий йўқотишлар бўлиши мумкин.

Виночилик саноати субъектларининг самарали фаолият юритиши учун пухта ўйлаб чиқилган захираларни бошқаришни таъминлаш лозим бўлиб, у қуйидаги босқичларни кўзда тутади [5]:

3-расм. Товар-моддий захираларни бошқариш босқичлари

Манба: муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Ички омиллар қаторига ташкилотдаги ишлаб чиқариш – хўжалик муҳитининг таъсирини тавсифлайдиган омиллар киради. Ушбу омиллар гуруҳига кадрлар қўнимсизлиги ва касбий тайёргарлиги, моддий ресурсларга эҳтиёжни нотўғри режалаштириш, товарларни сақлаш учун замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш ва ҳоказо киради.

Яқуний босқичда товар-моддий захиралар даражасини назорат қилишнинг самарали механизмларини ишлаб чиқиш зарур.

Товар-моддий захиралар аудитини самарали ташкил қилиш орқали хўжалик юритувчи субъектларда маҳсулот таннархини камайтиришга, фойда миқдорини оширишга ҳамда молиявий барқарорлик кўрсаткичларининг яхшиланишига эришиш мумкин. Шу боисдан товар-моддий захиралар аудитини халқаро стандартлар асосида такомиллаштириш муҳим ҳисобланади [2].

Вино ишлаб чиқарувчи корхонанинг барча бўлинмалари икки гуруҳга бўлинган: ишлаб чиқариш ва бошқарув ва хизмат кўрсатиш соҳала-

ри. Фаолият характериға кўра ишлаб чиқариш бирликларининг бир қисми сифатида иккита гуруҳ ажратилади: асосий ишлаб чиқариш бирликлари (корхона фаолияти бўйича) ва асосий ишлаб чиқариш билан бевосита боғлиқ бўлмаган ишлаб чиқариш фаолиятини амалга оширадиган бирликлар. (маҳсулотларни қадоқлаш учун идишлар ишлаб чиқариш), улар ёрдамчи ва иккиламчи деб аталади.

Виночилик саноати корхоналарининг ишлаб чиқариш бўлиналари таркиби технологик ихтисослашув тамойилидан фойдаланишга қаратилган. Бундай тузилма учун бажариладиган технологик жараён (операция)ларнинг бир хиллиги асосида бўлинма (қайта бўлиш)ларни ажратиб кўрсатиш характерлидир.

Товар-моддий захиралардан самарали фойдаланишдан мақсад уларни яратиш ва сақлашнинг умумий харажатларини минималлаштиришдан иборат. Ҳар қандай хўжалик юритувчи субъект акцияларга жами инвестицияларни камайтиришга интилади, шунинг учун уларни тартибга солиш хомашёнинг ташкилотда бўлган вақтини минималлаштиришга қаратилган бўлиши керак. Ушбу муаммони ҳал қилиш учун сиз кўйидаги усуллардан фойдаланишингиз мумкин:

- буюртма қилинган юklar ҳажмини ва хавфсизлик захираси ҳажмини оптимал даражага етказиш;
- тугалланмаган ишлаб чиқариш циклининг оптимал давомийлигини сақлаш;
- омбордаги материалларни сақлаш давраларининг давомийлигини қисқартириш (буюртма қилинган юklarни созлаш);
- материаллар олингандан кейин иложи борица тезроқ фойдаланишни режалаштириш;

- материалларни индивидуал қабул қилиш ва бериш ўртасидаги бўшлиқларни минималлаштириш);

- ҳар бир омбордаги товарлар ҳажмини минималлаштириш;

- минимал миқдордаги омборлардан фойдаланиш.

Хулоса ва таклифлар. Бундан ташқари хомашё ва материалларни етказиб бериш учун буюртма ҳажмини билиш керак, чунки унинг ҳажми буюртманинг нархи ва инвентарни сақлаш харажатлари минимал бўладиган шартга мос келиши керак.

Хулоса қилиб айтганда, иқтисодиётнинг энг даромадли тармоқларидан бири бўлган виночилик саноати бюджетни тўлдиришнинг асосий манбаларидан бири сифатида уни ишлаб чиқариш билан шуғулланувчи хўжалик юритувчи субъектларга ҳам, у назоратида бўлган давлатга ҳам сезиларли даромад келтиради. Виночилик маҳсулотларини озуқавий баҳолашнинг асосий афзаллиги, устун хусусияти унинг физиологик қийматлари ва органолептик хусусиятларининг кенг доираси ҳисобланади.

Товар-моддий бойликларни ҳисобга олишнинг назарий ва ташкилий қоидаларини ўрганишда биз товар-моддий захираларнинг бутун бухгалтерия ҳисоби тизимида оператив, аналитик ва синтетик ҳисоб объекти сифатидаги иқтисодий моҳиятини очиб бердик. Биз уни ТМЗ мазмунини назарий ўрганишда ва ташкилотларда таҳлилий ишларни олиб бориш жараёнида улардан фойдаланишни таҳлил қилишда фойдаланишни тавсия қиламиз. (масалан, ТМЗдан фойдаланишни тавсифловчи кўрсаткичлар қаторини танлашда).

Манба ва фойдаланган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. -Т.: Адолат. 2008 йил.
2. Ташназаров С.Н. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари. Дарслик. -Т., 2018.
3. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. -Т.: Адолат. 2008 йил.
4. Очилов И.К. ва Қурбанбаев Ж.Э. Молиявий ҳисоб. Ўқув қўлланма. -Т.: "ИҚТИСОД-МОЛИЯ", 2007.
5. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик Кодекси. – Т. Адолат.: 2008 йил.
6. Земцова Н. А. Развитие системы управленческого учета в перерабатывающей отрасли АПК: автореф. дис. ... канд. экон. наук. Мичуринский государственный аграрный университет. – Мичуринск, 2010.
7. Феськова М. В. Влияние организационно-технологических особенностей виноделия на организацию и ведение управленческого учета. //Концепт. 2014. Современные научные исследования. Вып. 2. ART 55032. URL: <http://e-koncept.ru/2014/55032.htm>. – Гос. рег. Эл № ФС 77-49965. Земцова Н.А. Указ. соч.
8. Ефимова О. В. Финансовый анализ: инструментальный обоснования экономических решений. - М.: КноРус, 2020.
9. Ковалева А.М., Лапуста М.Г., Скамай Л.Г. Финансы фирмы: Учебник. - М.: ИНФРА-М, 2000. 416 с. (Серия «Высшее образование»).
10. Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет: Учебное пособие для переподготовки и повышения квалификации бухгалтеров-экономистов. - М.: Институт профессиональных бухгалтеров России: Информационное агентство «ИПБ1. БИНФА», 2002. 304 с.
11. Финансы предприятий: Учебник для вузов. /Н.В. Колчина, Г.Б. Поляк, Л.П. Павлова и др.; /Под ред. проф. Н.В. Колчиной. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. - 447 с.
12. Кутер М.И. Теория бухгалтерского учета: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. -М.: Финансы и статистика, 2002. -640 с.
13. Финансы, деньги, кредит: Учебник. /Под ред. О.В. Соколовой. - М.: Юрист, 2000. -784 с.
14. www.accounting.com.
15. www.gazp.ru.
16. Курбанов З.Н., Исаев Ф.И. Налоговый анализ как новое направление экономического анализа //актуальные вопросы совершенствования бухгалтерского учета, статистики и налогообложения организации. – 2017. – С. 246-254.